

Rajko Muršič

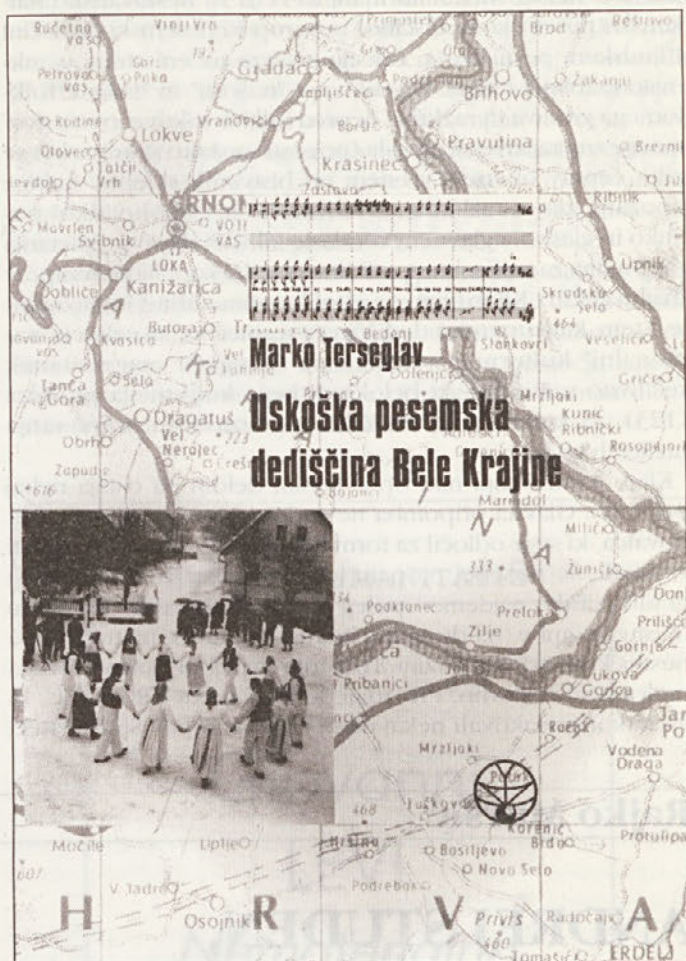
MARKO TERSEGLAV, USKOŠKA PESEMSKA DEDIŠČINA BELE KRAJINE.

ZRC SAZU, Ljubljana 1996, 256 str., il.
ISBN 961-6182-07-2

Knjiga, ki prinaša gradivo in analizo pomembnega dela folklorne dediščine najjužnejše slovenske pokrajine, je nastala ob pravem trenutku. Čeprav je avtor zbiral gradivo skoraj celo desetletje, je pripravil analizo v obdobju, ko se velik del slovenske javnosti izogiba kakršnimkoli povezavam Slovenije z Balkanom. Ko avtor dokaj izčrpno predstavi valove priseljevanja pred Turki prebeglega prebivalstva iz Balkana, posebej s področja bivše Jugoslavije (torej Srbije, Črne Gore, Bosne in Hercegovine ter Hrvaške), se izogiba kakršnimkoli "zgodovinskimi" spekulacijam, ki bi presegle tematiko njegove raziskave, torej pesemsko dediščino uskokov v Beli krajini. V skorajda nepregledni zmedji različnih poimenovanj teh priseljencev (posebej znamenita zmeda je nastala pri rabi poimenovanja Vlah) se avtor odloči za kronološki prikaz priseljevanja pribegov od 14. do 18. stoletja, utemeljenem na zgodovinskih virih, ter poda tudi strnjen geslovnik posameznih poimenovanj za skupine priseljencev. Pri tem se seveda ne omejuje le na Belo krajino, temveč poda strnjen zgodovinski prikaz selitev za širše geografsko območje.

Pred prikazom pesemske dediščine belokranjskih uskokov nas avtor seznanja še s temeljnim opisom Bele krajine in njene zgodovine (ne kaže pozabiti, da je bilo ožje območje današnje Bele krajine do 12. stoletja pod hrvaško upravo) ter z jezikom oz. narečjem v Beli krajini in sosednjih hrvaških pokrajinah ter opozarja na nekajstoletno kontinuiteto prepletanj dveh ali celo treh južnoslovanskih ljudstev in tradicij. Posebej opiše tudi specifično religiozno podobo pribegov in prikaže tudi nastanek in razvoj "unije". Posebej se posveča belokranjskim vasesem s srbskim prebivalstvom (Bojanci, Žuniči, Miliči, Pavnoviči, Marindol), ki so (razen vasi Bojanci, ki je bila že pred del Bele krajine) prišle pod administrativno upravo Bele krajine šele po drugi svetovni vojni, zato je v njih mogoče zaznati več stikov in vezi (predvsem sorodstvenih) s hrvaškimi predeli, v katerih živijo potomci uskokov (uniati), kar še posebej velja za Žumberak. Avtor s posameznimi primeri prikaže, kako spolzke in težko določljive so demarkacijske črte med etničnimi, religioznimi in narodnimi (nacionalnimi) identifikacijami (zakaj si pravzaprav tako težko predstavljamo Slovence pravoslavne vere ali Srba katolika)?

Pred podrobno predstavitevjo in analizo gradiva, zbranega v Beli krajini, posebno v srbskih vasesh, nas avtor seznanja s srbsko-hrvaško pesemsko dediščino na Slovenskem ter z doslej zbranim gradivom. Pesmi, ki jih je našel v doslej objavljenih zbirkah, v arhivu GNI ter zbral na terenu, je razdelil glede na ustaljeno klasifikacijo (pripovedne, obredne, plesne, pивske, šaljive, otroške, stanovske, nabožne in ljubezenske pesmi).

Izjemno poglobljeno se je lotil primerjalne analize pesmi (posebej se je posvečal vprašanju njihovega izvora oz. iskal najstarejše zapise) s pesemskim gradivom iz območja bivše Jugoslavije (predvsem hrvaškega in srbskega) in prišel do nekaterih zanimivih sklepov o preseljevanju nosilcev pesmi v preteklosti (pri čemer so poleg selitev pomembne tudi delovne migracije in sorodstveni stiki). Enakovredno je upošteval tudi gradivo, ki je nastajalo ali se razširjalo v novjšem zgodovinskem obdobju, tako da je demistificiral tudi različne površne ocene o posameznih "starih" pesmih (mimogrede, med drugim, tudi o "starem" kosovskem ciklu) ter zavrgel pričakovanja, da so potomci uskokov ohranili predvsem srbsko junaško pesemsko tradicijo.

Ob sklepnih analizi verzološke podobe pesmi, njihovega jezikovnega in pesniškega izraza ter nekaterih napotkih k analizi glashbene podobe teh pesmi nas avtor pripelje do sklepov, ki zaokrožijo to obsežno in poglobljeno delo. Posebej poudarja, da brez melodije "ne živi še tako privlačna ljudska pesem" (36). Ker je bila tematika njegove analize usmerjena predvsem k samim besedilom, od avtorja ni mogoče pričakovati tudi podobne muzikološke komparativne analize melodij in načinov petja, čeprav opozarja, da "se etnične skupine včasih oklepajo tako malenkostnih razlik, da jih zgolj s poslušanjem ne zazna niti šolani glasbenik" (119). To je pač naloga, ki še čaka etnomuzikologe.

Čeprav se avtor oklepa predvsem difuzionizma (pri čemer razkriva le enosmerno potovanje posameznih pesmi, čeprav bi bilo enako zanimivo vprašati se tudi o nasprotni smeri po-

tovanja izročila), je njegova komparativna analiza prepričljiva, saj temelji na izjemno poglobljenem in širokem poznavanju pesemskega gradiva in temeljnih motivov v južnoslovanski (nekoliko manj to velja za neslovansko balkansko pesemsko dediščino) in evropski pesemski dediščini ("ljudskem pesništvu"). Takšna analiza na eni strani učinkovito razblijna naivne predstave o "našosti" in "tujosti" folklornega gradiva in razkriva nepredvidljive tokove in transformacije zmeraj živega izročila (pogosto ne tako starega, kot se zdi), čeprav obenem v enem od bistvenih sklepov naloge opozarja, da so razlike med slovensko in "srbohrvaško" poetiko in glasbo v glavnem vendarle takšne, da so prepletanja med njima zaradi nekompatibilnosti jedra izročila pravzaprav majhna (120). Kljub temu pa je toliko pomembnejše spoznanje o tem, kako tovrstna dediščina v resnici bogati celoten "nacionalni" kulturni prostor ali pa omogoča vsaj nastanek relativno samosvojega belokranjskega kulturnega prostora (123), za katerega so značilne povezave in prepletanja različnih tradicij.

Kljub navdušenju nad opravljenim delom pa ostaja nekaj pripomb. Glavna pripomba ne zadeva avtorja, temveč oblikovalca, ki se je odločil za format knjige, ki ga je težko držati v rokah, še posebej pa nam je branje otežila razmetanost gradiva. Tako najdemo - poleg glavnega besedila - na enem mestu opombe, na drugem citirano literaturo, na tretjem pa pesmi, ki jih avtor analizira. To je tudi za najbolj potrpežljivega bralca zelo naporno. Pri izdaji, ki nosi pečat ZRC SAZU, bi vsekakor pričakovali nekaj manj jezikovne površnosti (Bela

krajina je celo na naslovnici knjige zapisana narobe!).

Nekaj pripomb zadeva terminologijo. Nisem prepričan, da je izraz "ljudsko pesništvo" najustreznejši, saj nas preveč asociira na "stihoklepstvo" brez petja. Nekaj terminološke površnosti kaže dosledna uporaba izraza "običaj", ki smo ga v zadnjih desetletjih etnologi nadomestili z dvema terminoma, "šege in navade".

Sklepna pripomba bi zadevala odnos med poljedelci in živinorejci (pastirji), ki naj bi bil posebej značilen za ohranjanje kulturne identitete pribegov (in transformacijo pastirjev v obrambne vojščake v Vojni krajini). Čeprav drži, da je bil velik del uskoških pribegov pravoslavne vere pastirjev, njihovo etnično izhodišče večinoma bržkone ni bilo srbsko, saj je bilo na osrednjem Balkanu veliko staroselskih balkanskih etničnih skupin (romaniziranih in tudi ne romaniziranih), ki se v času turških vpadov še niso asimilirale v večinskem slovanskem prebivalstvu. Vprašanje je, če se je etnično srbsko prebivalstvo ukvarjalo samo ali predvsem z živinorejo oz. pastirstvom.

Bistveno pa je, da folkloristične raziskave, kakršna je izvrstna raziskava o uskoškem pesemskem izročilu v Beli krajini, dokazujejo, da nobena kultura, etnična skupnost, narod, lokalna ali regionalna enota ni samostojen otoček v svetu, temveč je živo vpeta v bližnjo in tudi daljnjo okolico ter je neprestano podvržena procesu vzajemne izmenjave "izročila", ki ga v veliki meri transformira v značilno lokalno živo tradicijo, z vsemi pozabami, spominom in ustvarjalnostjo vred.

Rajko Muršič

ANDREJ STUDEN, STANOVATI V LJUBLJANI.

Studia humanitatis, Apes, 4,
Institutum studiorum humanitatis,
Ljubljana 1995.
226 str.
ISBN 961-6085-10-7

Ohranjene popisnice štetij prebivalstva v Ljubljani, ki obsegajo obdobje druge polovice prejšnjega stoletja vse do I. svetovne vojne, so neprecenljivo gradivo za raziskovanje vsakdanjega življenja. Kot opaža avtor, mu gradivo omogoča - stoletje kasneje - vstopiti v posamezne hiše in stanovanja ter skozi opise popisovalcev "uzreti" podobo takratnih stanovanj, se seznaniti z bivalnimi in gmotnimi razmerami v posameznih gospodinjstvih, do določene mere lahko sklepa tudi o duhovnem stanju prebivalstva (gre za vprašanja o konfesionalnosti in - z rezervo vzeta - o občevalnem jeziku), povrhu vsega pa se prek zapisov lahko seznaniti malodane z vsakim posameznim prebivalcem posebej, četudi ne iz oči v oči.

Mukotržno vnašanje in obdelava teh podatkov za določene predele Ljubljane, pravzaprav za določene ulice in stanovniške hiše, se na koncu obrestujeta s plastičnim prikazom podobe življenja v določeni dobi ter z dokaj verodostojno rekonstrukcijo sprememb na "banalni" ravni vsakdanjega

